

בבא בתרא, פרק שלישי – 'חזקת הבתים'

דף כח

'שדה הבעל חזקתה שלש שנים ואינן מיום ליום. רבי ישמעאל אומר: ג' חדשים בראשונה... ר' עקיבא אומר: חדש בראשונה...' – כמה ראשונים פרשו שר' ישמעאל ור' עקיבא נחלקו בפרוש הדברים הראשונים – 'אינן מיום ליום'. (כן משמע ברש"י כאן וברשב"ם להלן כט. ד"ה מהו ולהלן לו: ד"ה זו, ובתוס' פסחים קטז: ד"ה וחותרם, ובזבחים פג. ד"ה המזבח. וע' רש"ש בע"ב ד"ה בתלתא). ואולם הרשב"א האריך לבאר שיש כאן שלש דעות, ותנא קמא חולק על ר' ישמעאל ור' עקיבא, ולדעתו לעולם צריך ג' שנים, אלא שבבית הבעל אינם מיום ליום ברציפות. (וכן משמעות דברי הרמב"ם בפרוש המשנה, וכ"מ בנמוקי יוסף. ע' פורת יוסף).

'מהולכי אושא' – 'לקמן (עמ' ב') מבואר דהיינו ר' ישמעאל. ונ' דקרי ל'י' הולכי אושא אף דכל הסנהדרין גלתה לאושא (ע' רש"י) לפי שר' ישמעאל ישב בקצה הדרום, כמבואר בכתובות סד: , ואם כן הלך יותר מן השאר'. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

'אי מה שור המועד עד נגיחה רביעית לא מיחייב הכי נמי עד שנה רביעית לא קיימא ברשותיה? – הכי השתא התם מכי נגח שלש נגיחות הוי מועד...' – (כבר עמדו בתוספות על דעתו של המקשה, ע"ש). יש לפרש שלדעת המקשה העדאת השור נידונית כסימן והוכחה על טבע השור, וכיון שכך, על כרחנו לומר שרק בנגיחה הרביעית יצא מחזקת תם ובא לחזקת מועד, שאם לא כן, כבר בנגיחה השלישית היה צריך לשלם נזק שלם, שהרי נודע עתה שהוא מועד. ולכן הקשה שגם כאן יצטרכו ד' שנים.

ותירץ, שאין ענין העדאה כהוכחה אלא שעל ידי שלש הניגחות התרגל השור ליגח ונעשה עתה נגחן, וכבר בנגיחה שלישית רכש טבע זה, ומעתה ואילך אם יגח – ישלם נזק שלם. וזהו שממשיך להקשות: 'אלא מעתה' – כיון שדימית חזקה להעדאה, הרי שהחזקה עצמה מהוה סיבה לקניינו של המחזיק (דומיא דהעדאה שהנגיחות עצמן מקנים לשור את טבעו ו'מועדו'), שכיון ששתק ולא מיחה – שוב לא ימחה, כי מחל לו. (ואינה כהוכחה נסיבתית על כך שהקנה לו את הקרקע פעם) – 'אלמה תנן כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה?' והלא עצם החזקה מהוה שינוי בבעלות על הקרקע, ומדוע יש צורך בטענה כלשהי. (אמת ליעקב' לגר"י קמינצקי זצ"ל. וע"ע בספרי האחרונים על הסוגיא בב"ק בדף לו, ובדף כד – על ענין מועדות השור).

והטעם שבאמת לא מועילה חזקה שאין עמה טענה משום מחילה (כמו שכתבו הגאונים לענין חזקת

תשמישים, שמועילה ללא טענה. וע' בשיטות השונות לעיל בדף 1) – כתב הרשב"א, לפי שגופה של קרקע אינה נקנית במחילה אלא במכירה או במתנה, והרי לא מכר ולא נתן. וע' בקובץ שעורים'.

עוד בענין השוואת הגמרא העדאת השור לחזקת ג' שנים, כתוב בספר 'בית ישי' (ק) על פי דברי הרמב"ן כאן, שכתב: 'לא נתחוויר לי מאי ענין זו לזו. אבל נראה שלכך הקישום, לומר, כשם ששור המועד כיון שנגח שלש נגיחות יצא מאותה חזקה של תמות, אף כאן יצאה שדה זו מחזקתו של מוכר. וכיון שיצאת מחזקת המוכר – עליו להביא ראיה שלא מכרה, שהרי זה מחזק ועומד'. (וכי"ב פרשו כמה ראשונים). – הרי שלדעת הולכי אושא, אין ענינה של החזקה משום תפיסה המוכחת, אלא מדין מחזקות – 'המוציא מחברו עליו הראיה'. וצריך באור מה ענין ג' אכילות להעשות על ידן ל'מחזק' ו'תפרש'?

ונראה לבאר על פי מה שכתבו האחרונים בבאור חזקת 'מרא קמא' במטלטלין, שהיא מטעם מחזקות, ואף על פי שהחפץ מונח ברשות הרבים, נחשב הוא כעומד ברשותו של בעליו הקודמים ואנשים בדלים הימנו, מפני שהורגלו להחזיקו לבעלים עליו, עוד מזמן שקדם לספק שנתעורר. הרי שענין מחזקות תלוי בהרגל בני אדם לראות את המחזק כבעלים. ומעתה יש לומר שזהו ענין ג' אכילות שעושות אותו כמחזק, שעל ידן מתרגלים בני אדם לראות אותו ולהחשיבו כבעל הנכס, וכך הם נוהגים בו. נמצא לפי זה שחזקת ג' שנים וחזקת מועדות השור, שניהם מטעם הרגל, שנתהווה בשלש פעמים. עד כאן מה'בית ישי'. (וע' בחדושי חתם סופר כעין זה, שעל ידי ג' שנים נחשב כנשתקעו שם בעלים עליה. ובוה מובן לשון רש"י בב"מ סח. ד"ה שפיר דמי. וע"ע בספר 'נחלת משה' – בפתיחה לפרקנו.

ויש להעיר שבקהלות יעקב (טהרות, טו) כתב, שבנידונו א"א לפרש כלל חזקת ג' פעמים שענינה משום הרגל, ומוכח מכאן שיש ענין הוכחה למפרע ע"י ג' פעמים).

(ע"ב) 'אלא מעתה מחאה שלא בפניו לא תיהוי מחאה, דומיא דשור מועד, מה שור המועד בפניו בעינן אף הכא נמי בפניו בעינן?' – יש לפרש את השוואת המחאה

להתראת בעלי השור, לפי שיטת רש"י, (ודלא כהתוס' ובעל המאור. וראה במלחמות ה' להרמב"ן ובמהרש"א): כשם שבשור, כדי להוציאו מחזקת תמות לא די בהתראה שלא בפניו, אף כאן, תפקיד המחאה הוא לבטל את חזקת המחזיק, שבכך שמתרה בו לשמור על השטר, הרי הוא מוחה בהחזקתו ומבטל את כחה, ומדוע מועיל ביטול כח החזקה שלא בפניו?

ותרצו, שאין המחאה באה ככח המבטל לחזקה, אלא שממילא כן הוא, כיון שהמחזיק שמע על מחאתו של זה, באופן טבעי הוא נוהר בשמירת השטר, שהרי חושש שיערער בעתיד. נמצא אם כן שיש כאן הוכחה שלא היה לו שטר, כי אם היה – ודאי היה שומרו. לא כן בשור, תפקיד ההתראה להופכו למועד ולשנות את חזקת השור, ולכן צריכה ההתראה להיות בפניו דוקא. (אמת ליעקב).

'מה שור המועד בעידנא דאית ליה הא נגיחה ליתא להא נגיחה... בעידנא דאיתא להאי פירא ליתא להאי פירא' – פרוש, שלשת המנוגחים לא נמצאו ביחד בזמן שנוגחו, שאף ר' מאיר לא אמר שנעשה מועד אלא בשנגח ג' פעמים ביום אחד אך לא במעמד אחד, (כי אז הכל נעשה בהתקף רתיחה אחד, ואין כאן מועדות). ואף כאן, הפירות הנאכלים אינם קיימים בבת אחת. (רש"י כאן; מרומי שדה – ב"ק כד).